Марија Драшкић ■ Стеван Лилић

ОСНОВИ ПРАВА

за II разред правне и биротехничке школе

ОСНОВИ ПРАВА

К.Б. 22677

8 600262 005250

www.zavod.co.yu

Марија Драшкић • Стеван Лилић

ОСНОВИ ПРАВА

за II разред правне и биротехничке школе

ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ
БЕОГРАД

Рецензенти
др Боривоје Шундерић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду
Драгица Клипа, професор Правне и биротехничке школе „9. мај“ у Београду
Анита Малешевић, професор Правне и биротехничке школе „Димитрије Давидовић“ у Земуну

Уредник
ДИМИТРИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ

Одговорни уредник
НЕБОЈША ЈОВАНОВИЋ

За издавача
проф. др РАДОШ ЉУШИЋ, директор и главни уредник

Министар просвете и спорта Републике Србије решењем број 650-01-01049/2006-06 од 10. 09. 2006. године одобрио је овај уџбеник за издавање и употребу у II разреду правне и биротехничке школе.

ISBN 978-86-17-15463-7

САДРЖАЈ

Предговор 8
I. ПРАВНИ СИСТЕМ 9
1. ПОЈАМ, ВРСТЕ И ЕЛЕМЕНТИ ПРАВНОГ СИСТЕМА 9
1.1. Појам правног система 9
1.2. Врсте правних система 10
1.3. Елементи правног система 12
2. ПРИНЦИПИ ПРАВНОГ СИСТЕМА 16
2.1. Потпуност 16
2.2. Уставност 17
2.3. Законитост 17
3. ОСНОВНА ОБЕЛЕЖЈА ПРАВНОГ СИСТЕМА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ 18
3.1. Државна заједница Србија и Црна Гора 18
3.2. Република Србија 19
4. РАЗВОЈ ПРАВНОГ СИСТЕМА 21
II. УСТАВНО ПРАВО 23
1. НАСТАНАК И РАЗВОЈ УСТАВНОСТИ 23
1.1. Појам устава 23
1.2. Порекло устава 25
1.3. Класификација устава 27
1.3.1. Крути и мекани устави 27
1.3.2. Писани и неписани устави 28
1.3.3. Кодификовани и некодификовани устави 28
1.3.4. Октроисани устави, устави-пактови и народни устави 28
2. УСТАВНОСТ И УСТАВИ КОД НАС 29
2.1. Уставност у Србији до Првог светског рата 29
2.2. Уставност у Југославији 30
2.3. Независна Србија 31
3. ПРЕДМЕТ И ИЗВОРИ УСТАВНОГ ПРАВА 32
3.1. Предмет уставног права 32
3.2. Извори уставног права 32
4. ОСНОВНА НАЧЕЛА УСТАВНОГ ПРАВА 33
5. УСТАВ СРБИЈЕ 36

III. УПРАВНО ПРАВО 50
1. ПРЕДМЕТ УПРАВНОГ ПРАВА 50
1.1. Ужа концепција предмета управног права 51
1.2. Шира концепција предмета управног права 51
2. УПРАВНО ПРАВО КАО ГРАНА ПРАВНОГ СИСТЕМА 52
3. УПОРЕДНО УПРАВНО ПРАВО 53
3.1. Европско-континентални систем управног права 53
3.2. Англосаксонски систем управног права 54
3.3. Међународно (европско) управно право 55
4. НАУКА УПРАВНОГ ПРАВА 55
4.1. Опште напомене 55
4.2. Настанак и развој науке управног права 56
4.3. Наука управног права у Србији 57
4.4. Савремене тенденције развоја науке управног права 58
5. ОСНОВНИ ИНСТИТУТИ УПРАВНОГ ПРАВА 59
6. ИЗВОРИ УПРАВНОГ ПРАВА 61
7. УЛОГА И ЗНАЧАЈ УПРАВНОГ ПРАВА 62
IV. ГРАЂАНСКО ПРАВО 65
1. ПОЈАМ И ИСТОРИЈАТ ГРАЂАНСКОГ ПРАВА 65
1.1. Појам грађанског права 65
1.2. Историјат грађанског права 67
2. ВРСТЕ ГРАЂАНСКИХ ПРАВА 68
2.1. Имовинска и неимовинска права 68
2.2. Преносива и непреносива права 69
2.3. Апсолутна и релативна права 69
3. АПСОЛУТНА ПРАВА 70
3.1. Стварна права 70
3.1.1. Право својине 72
3.1.2. Држављина 73
3.1.3. Службености 73
3.1.4. Заложно право 74
3.1.5. Право закупа 75
3.1.6. Право прече куповине 75
3.2. Лична права 75
3.3. Право интелектуалне својине 76

4. РЕЛАТИВНА (ОБЛИГАЦИОНА) ПРАВА 77
4.1. Предмет и садржина облигације 78
4.2. Извори облигација 78
4.2.1. Правни послови 79
4.2.2. Проузроковање штете 80
4.2.3. Остали извори облигација 81
4.3. Извршење облигација 82
4.4. Престанак облигација 83
4.5. Врсте облигационих односа 84
4.5.1. Једнострано обавезни и двострано обавезни облигациони односи 84
4.5.2. Теретни и доброчини облигациони односи 84
4.5.3. Новчани и неновчани облигациони односи 84
4.5.4. Облигациони односи са тренутним и трајним извршењем 85
5. ИМОВИНА 85
6. ПРАВНИ ПРОМЕТ 86
V. ПОРОДИЧНО ПРАВО 89
1. ПОЈАМ И САДРЖИНА ПОРОДИЧНОГ ПРАВА 89
2. БРАЧНО ПРАВО 90
2.1. Брак 90
2.1.1. Склапање брака 91
2.1.2. Дејства брака 93
2.1.3. Престанак брака 95
2.2. Ванбрачна заједница 95
3. РОДИТЕЉСКО ПРАВО 96
3.1. Породични статус детета 96
3.1.1. Материнство 96
3.1.2. Очинство 96
3.1.3. Материнство и очинство у случају зачећа уз биомедицинску помоћ 97
3.2. Усвојење 97
3.3. Права детета 98
3.4. Родитељско право 98
3.4.1. Садржина родитељског права 99
3.4.2. Вршење родитељског права 100
3.4.3. Лишење родитељског права 101
4. СТАРАТЕЉСКО ПРАВО 101
4.1. Хранитељство 101
4.2. Старатељство 102
5. ЗАШТИТА ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ 103

VI. КРИВИЧНО ПРАВО 105

1. ПОЈАМ, ПРЕДМЕТ И ПОДЕЛА КРИВИЧНОГ ПРАВА 105
1.1. Појам и предмет кривичног права 105
1.2. Подела кривичног права 106
1.2.1. Општи и посебни део кривичног права 106
1.2.2. Кривично материјално и кривично процесно право 110

2. КРИВИЧНО ДЕЛО 111
2.1. Појам и елементи кривичног дела 111
2.2. Радња извршења и последица извршења кривичног дела 112
2.3. Биће кривичног дела 112
2.4. Несвршено кривично дело (покушај) 113

3. КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ 114
3.1. Појам кривичне одговорности 114
3.2. Урачунљивост 114
3.3. Виност 115
3.3.1. Умишљај 115
3.3.2. Нехат 115

4. ИСКЉУЧЕЊЕ ПОСТОЈАЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА 116
4.1. Неурачунљивост 116
4.2. Нужна одбрана 116
4.3. Крајња нужда 117

5. САУЧЕСНИШТВО 118

6. КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ 119
6.1. Појам и врсте кривичних санкција 119
6.2. Кривичне казне 120
6.3. Одмеравање казне 121
6.4. Мере упозорења 122
6.5. Мере безбедности 123
6.6. Кривичне санкције према малолетницима 124

7. РЕХАБИЛИТАЦИЈА, ПРЕСТАНАК ПРАВНИХ ПОСЛЕДИЦА ОСУДЕ, КАЗНЕНА ЕВИДЕНЦИЈА 124

8. АМНЕСТИЈА И ПОМИЛОВАЊЕ 125

VII. МЕЂУНАРОДНО ЈАВНО ПРАВО 127

1. ПОЈАМ 127

2. СУБЈЕКТИ МЕЂУНАРОДНОГ ЈАВНОГ ПРАВА 127
2.1. Држава 127
2.2. Међународне организације 128

3. ИЗВОРИ МЕЂУНАРОДНОГ ЈАВНОГ ПРАВА 129

4. САНКЦИЈЕ У МЕЂУНАРОДНОМ ЈАВНОМ ПРАВУ 129

5. МЕЂУНАРОДНО РАТНО (ХУМАНИТАРНО) ПРАВО 130

VIII. МЕЂУНАРОДНО ПРИВРЕДНО ПРАВО 133

1. ПОЈАМ МЕЂУНАРОДНОГ ПРИВРЕДНОГ ПРАВА 133

2. ПРЕДМЕТ МЕЂУНАРОДНОГ ПРИВРЕДНОГ ПРАВА 134

3. ИЗВОРИ МЕЂУНАРОДНОГ ПРИВРЕДНОГ ПРАВА 134
3.1. Уговори 134
3.2. Међународни обичаји 135
3.3. Пракса арбитражних судова 135
3.4. Унутрашње законодавство 136

4. СУБЈЕКТИ МЕЂУНАРОДНОГ ПРИВРЕДНОГ ПРАВА 136
4.1. Држава 136
4.2. Међународне организације 136
4.3. Привредне организације 136

IX. МЕЂУНАРОДНО ПРИВАТНО ПРАВО 138

1. ПОЈАМ МЕЂУНАРОДНОГ ПРИВАТНОГ ПРАВА 138

2. САДРЖИНА МЕЂУНАРОДНОГ ПРИВАТНОГ ПРАВА 139
2.1. Правила о међународној надлежности 139
2.2. Правила о решавању сукоба (колизије) закона 140
2.3. Правила о правима странаца 140

ПРЕДГОВОР

Полазећи од важећег наставног плана и програма за *Основи права за II разред правне и биротехничке школе* (Службени гласник РС – Просветни гласник 7/93) и имајући у виду неопходно прилагођавање материје које је било нужно услед значајних промена у правном и друштвеном животу, у овом измењеном и допуњеном издању *Основа права* аутори су, полазећи од промена у одговарајућим правним областима извршили неопходне адаптације и измене и допуне градива. Неке области, посебно материја која се односи на Уставно и Кривично право у потпуности су прерађене. И у осталим областима – Правни систем, Управно право, Грађанско право, Породично право, Међународно јавно право, Међународно привредно право и Међународно приватно право – извршене су одговарајуће измене и допуне како би се материја ускладила са актуелним токовима у законодавству и новинама у стручној литератури. Прерађена су и контролна питања и задаци како би ученицима била пружена квалитетнија педагошка усмерења, а материја учињена доступнијом. Уз асистенцију наставника и правилним извођењем наставе и вежби, стручно-педагошки циљ овог предмета може се у потпуности остварити.

Београд, јануар 2008.

Аутори

I. ПРАВНИ СИСТЕМ

1. Појам, врсте и елементи правног система

1.1. Појам правног система

Правни систем се може дефинисати као скуп правних норми једне државе. У оваквој дефиницији, дакле, има неколико појмова које треба додатно објаснити. То су: појам права, појам правне норме и појам државе.

У правном и лаичком говору појмом **право** означавају се различите појаве, али се за потребе једног уводног предмета о праву најпре мора говорити о праву у објективном смислу и праву у субјективном смислу. Право у објективном смислу (објективно право) је скуп општих правних правила (правних норми) у једној земљи којима се уређују одређени односи између људи (друштвени односи). Право у субјективном смислу (субјективно право) јесте објективним правом призната власт (овлашћење) појединца (субјекта) да предузима одређене акте ради задовољења сопствених интереса.

Правна норма је правило понашања. Правне норме које чине објективно право су опште (апстрактне), а то значи да се не односе ни на кога конкретно, него на све случајеве исте врсте, садашње и будуће. Тако, на пример, ако правна норма гласи да су родитељи дужни да издржавају своју малолетну децу, онда таква норма обавезује све родитеље који имају малолетну децу. Напротив, појединачне правне норме су оне које важе само за тачно одређене (конкретне) случајеве и том једном применом се њихова важност и исцрпљује. Тако, на пример, судска пресуда којом је један родитељ обавезан да на име издржавања свог малолетног детета сваког месеца плаћа одређени новчани износ садржи појединачну норму, јер важи само за странке у том спору; у сваком наредном случају родитеља који не извршава своју обавезу издржавања потребно је донети посебну (нову) пресуду.

Свака потпуна правна норма садржи *диспозицију* и *санкцију*. Диспозиција је правило понашања које субјект права треба да поштује, а санкција је она последица коју држава предочава правном субјекту да ће наступити ако се он не буде понашао у складу са диспозицијом.